

De handelsgeest van Isaac Pool

De handelsgeest van Isaac Pool

*Dagboek van een Amsterdammer
in de Gouden Eeuw*

Bezorgd door

LAURENCE DUQUESNOY & JEROEN SALMAN

Hilversum
Verloren
2018

Afbeelding op het omslag: De IJgracht, later Prins Hendrikkade. Tekening, vervaardigd door Jan de Beijer in 1757 (SAA, Collectie Atlas Splitgerber).

ISBN 978-90-8704-716-0

© 2018 Uitgeverij Verloren
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

Opmaak: Rombus, Hilversum
Omslagontwerp: Frederike Bouten, Utrecht

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Woord vooraf

De editie van dit dagboek kent een lange voorgeschiedenis. Garrelt Verhoeven en Jeroen Salman ontdekten dit dagboek in de Koninklijke Bibliotheek begin jaren negentig van de twintigste eeuw toen zij respectievelijk met de uitgever Gillis Joosten Saeghman en Nederlandse almanakken bezig waren. Ongeveer tegelijkertijd werd het dagboek gevonden en opgenomen in de lijst *Egodocumenten van Noord-Nederlanders uit de zestiende tot begin negentiende eeuw* (nr. 127) van R. Lindeman e.a. (1993). Verhoeven, Salman en Marika Keblusek vatten het plan op het dagboek te transcriberen en uit te geven. Na een voortvarend begin strandde dit plan door allerlei andere werkzaamheden.

In 2006 werd de transcriptie, onder begeleiding van Jeroen Salman, voortgezet door Laurence Duquesnoy. Zij rondde de transcriptie af en produceerde een diplomatische versie van het dagboek in 2010.

Daarna volgde de bewerking van de tekst om tot een gedrukte uitgave te komen, uitgevoerd door Laurence en Jeroen. Deze werkzaamheden werden ondersteund door drie Utrechtse masterstudenten: Dorien Maarschalkerweerd, Mathijs Proos en Linda Looijengoed. Zonder hun belangrijke hulp zou het project aanzienlijk langer hebben geduurd.

Verder willen we Marijke van der Wal, Anita Auer, Judith Brouwer, Mike Olson, Oscar Gelderblom, Jerome Blanes, Rudolf Dekker en de Werkgroep Egodocumenten hartelijk danken voor hun adviezen en aanmoedigingen. Nel en Herman Nieuwland zijn we zeer dankbaar voor de grondige controle op taal- en typefouten en hun bijdrage aan de historische annotatie.

Voor de financiële ondersteuning van dit project willen we de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, De Jonge Akademie van de KNAW en Miki Sigiura dankzeggen. De uitgave kwam mede tot stand dankzij subsidies van de Stichting Unger van Brero Fonds, de Utrechtse Stichting voor Literatuurwetenschappelijk Onderzoek, het Boekenfonds Elisabeth Grent / F.J.A.M. van der Helm en de Dr. C.L. Louise Thijssen-Schoute Stichting.

Inhoudsopgave

Woord vooraf	5
Introductie	9
Het dagboek van Isaac Pool	9
Isaac Pool en zijn familie	9
Kinderen	11
Broers en zussen	12
Schoonfamilie	14
Overige verwanten	14
Leven en werk van Isaac Pool	15
De Republiek, Amsterdam en Pool in de zeventiende eeuw	15
Reizen en transport binnen de Republiek	15
Kunst- en boekenbezit	16
Onroerend goed van Isaac Pool	16
Amsterdam	17
Leiden	27
Verantwoording van de uitgave	30
Handschrift en almanakken	30
Historische betekenis van het dagboek	33
Uitgave van het dagboek	33
Tekst van het dagboek	35
Intermezzo: scheepvaart en overzeese handel	42
Intermezzo: het wijnkopersgilde	76
Intermezzo: de schutterij	79
Intermezzo: het Rampjaar 1672	81
Intermezzo: de ‘profeet’ Rothe	101
Intermezzo: zwaar weer in de jaren 1673-1675	103
Intermezzo: de houthandel	116
Appendix	152
Bronnen- en literatuurlijst	155
Index van belangrijkste namen en plaatsen	158

Introductie

Het dagboek van Isaac Pool

De Amsterdamse koopman Isaac Pool moet in het begin van de jaren 1660 besloten hebben zijn leven te gaan vastleggen in de vorm van een dagboek. Hij koos ervoor om almanakken te gebruiken voor zijn notities. Dat was wel zo praktisch, omdat hij die almanakken toch jaarlijks kocht en omdat deze zowel een jaarkalender als extra schrijfruimte per dag bevatten. Het ging hier om zogenaamde comptoir of kantoor almanakken die werden gedrukt door de Amsterdamse uitgever Gillis Joosten Saeghman, in opdracht van de knecht van het wijnkopersgilde in Amsterdam, Matheus Kemp. Dat is geen toeval. Kemp verspreidde de almanakken onder de leden van het Amsterdamse wijnkopersgilde en Pool was daar ook lid van.

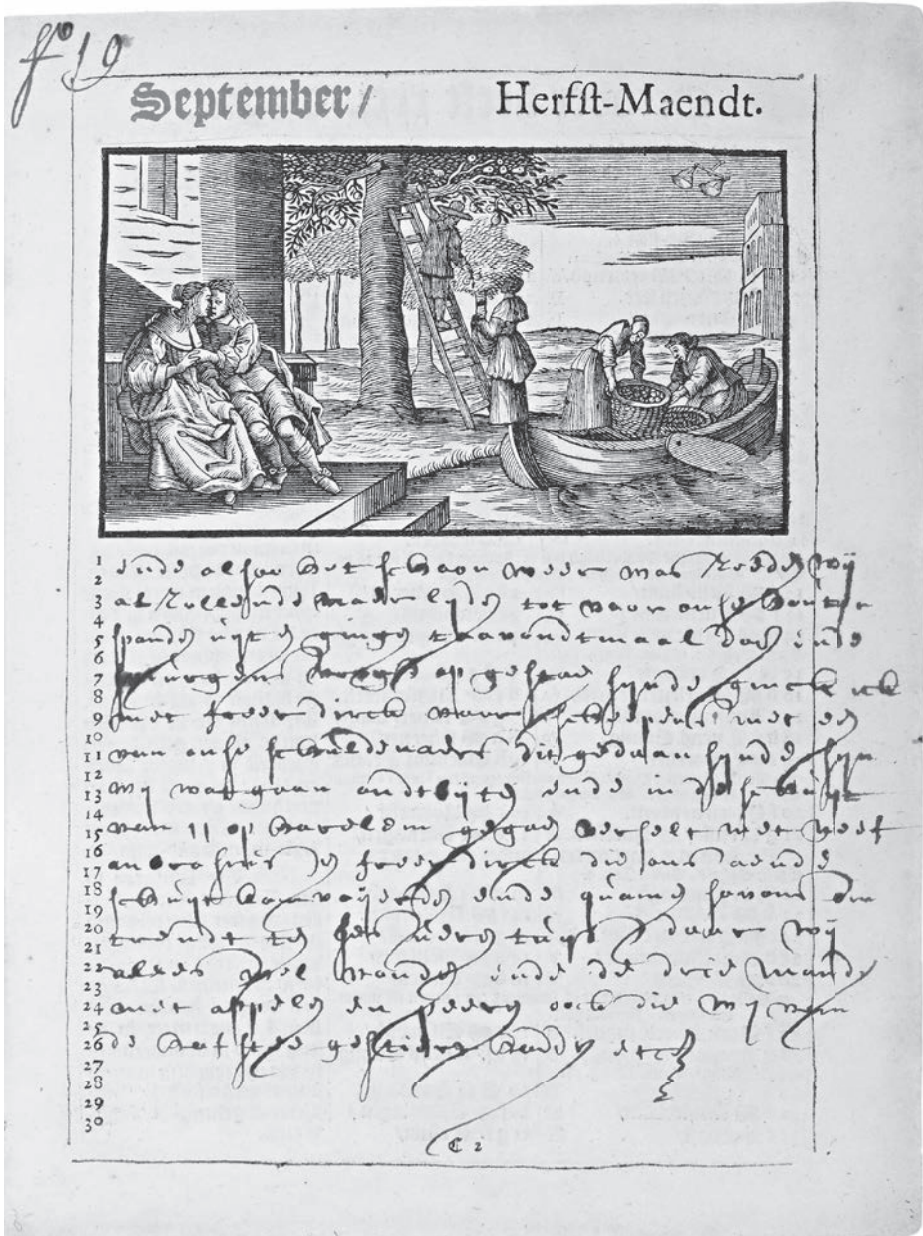
Isaac Pool was ongeveer 44 jaar oud toen hij begon met het maken van zijn dagboek aantekeningen. Hij had zich voorgenomen dagelijks verslag te doen en allerlei voorvallen te noteren 'par mommorie', wat zoiets betekent als 'ter herinnering' of 'om niet te vergeten.' Het lijkt er dus op dat er zaken werden genoteerd die later, wellicht voor zijn kind of echtgenote, van belang konden zijn. Pool gebruikte het dagboek niet alleen om zijn persoonlijke leven te documenteren, maar ook om er een soort zakelijke schaduwboekhouding in bij te houden. Deze laatste aantekeningen waren waarschijnlijk de basis voor het zakelijk grootboek. Helaas is dat grootboek niet teruggevonden.

Het unieke van dit dagboek is dat het een authentiek beeld geeft van het leven en het werk van een Amsterdamse koopman in de zeventiende eeuw. Pools verhaal biedt inzicht in de manier waarop een gewone Amsterdammer zijn leven inrichtte, een bestaan probeerde op te bouwen, zijn familiezaken regelde en zijn ervaringen op schrift stelde.

Isaac Pool en zijn familie

De auteur van dit dagboek, Isaac Pool, werd in 1619 geboren in Amsterdam en werd aldaar op 22 januari 1684 begraven.¹ Hij was de zoon van Dirck Jansz Pool en Anneke

¹ SAA, DTB, inv.nr. 1047, p. 313, d.d. 22-01-1684.

Afb. 1 Pagina uit het dagboek van Isaac Pool, met aantekeningen uit 1663. Zichtbaar is de kalenderpagina voor september uit de *Groote Comptoir Almanach* voor 1662 (Koninklijke Bibliotheek Den Haag).

van Gherwen, die in 1608 in Amsterdam in het huwelijk traden. Dirck was volgens zijn ondertrouwakte op dat moment ‘binnenlandse varensgezel’ en woonde op de ‘Nieuwe houttuynen.’² In latere bronnen lezen we dat hij werd aangeduid als wijnverlater (kleine wijnhandelaar). Zijn zonen Jacob en Isaac zullen wat die handel betreft in zijn voetspoor treden.³ Bij het overlijden van Dirck in 1630 had het echtpaar zeven kinderen. Anneke overleefde Dirck tien jaar.⁴ De verbintenis tussen de families Pool en Van Gherwen werd in de volgende generatie voortgezet, want op 8 december 1645 ging Isaac, 26 jaar oud, in Amsterdam in ondertrouw met Maghtelt van Gherwen.⁵ De vader van Maghtelt, Ambrosius van Gherwen – die als getuige aanwezig was – was een broer van Anneke van Gherwen en Isaac en Maghtelt waren dus neef en nicht. Het stel trouwde in Leiden, de woonplaats van Maghtelt.⁶ Maghtelt overleed in 1681 en Isaac drie jaar later.⁷

Kinderen

Isaac en Maghtelt kregen drie kinderen, waarvan de eerste, Theodorus (gedoopt op 24 juni 1648), al spoedig stierf. In 1650 werd hun zoon Ambrosius geboren (gedoopt op 16 april 1650), het enige kind dat de volwassenheid zou bereiken. De derde zoon, Dirck, werd gedoopt op 31 mei 1652, maar stierf een paar weken later.⁸

Isaacs zoon Ambrosius speelt, als het enige overlevende kind, een belangrijke rol in het dagboek. Uit alles blijkt dat hij werd voorbereid om zijn vader als koopman te kunnen opvolgen. Zo werd hij in 1664 op een kostschool in Naarden ondergebracht, om daar onder leiding van schoolmeester Jonas cijferen, schrijven en Italiaans boekhouden te leren.

Ambrosius trouwde in 1675 met Barbara van den Heuvel, de dochter van een bierbrouwer. Zij kregen acht kinderen, waarvan er een (geboren 2 oktober 1678) naar zijn grootvader Isaac werd vernoemd. In zijn dagboek noteert Isaac dat op 29 september 1675 de huwelijksvoorwaarden voor Ambrosius en Barbara werden opgemaakt bij notaris (Johannes) Oli en later schrijft hij dat de huwelijksvoltrekking op 27 oktober heeft plaatsgevonden. Met veel vrolijkheid vertelt Isaac over de voortreffelijke maaltijd op de huwelijksdag, waar zo’n 23 mensen bij aanwezig waren. Het daaropvolgende feest duurde tot middernacht.

² SAA, DTB, inv.nr. 762A, p. 253, d.d. 18-1-1608. De straat Nieuwe Houttuinen bestaat nog steeds en bevindt zich tussen de Haarlemmerhouttuinen en de Haarlemmerdijk.

³ Zie de ondertrouwakte van zoon Matthijs op 17-3-1633, SAA, DTB 440, p. 197.

⁴ Dit blijkt uit het testament dat werd opgemaakt bij het aanstaande overlijden van Dirck Jansz Pool. SAA, NA, inv.nr. 20703, d.d. 8-11-1630. Dirck komt niet voor in de begrafenisboeken. Anneke van Gherwen stierf op 7-2-1640. SAA, DTB 1062, p. 45.

⁵ SAA, DTB 678, p.147, d.d.2-12-1645.

⁶ RAL, DTB Leiden, inv.nr. 199, f. C-216, d.d. c. juli 1636-juli 1646.

⁷ SAA, DTB 1047, p. 288, d.d. 4-4-1681.

⁸ SAA, DTB 301, p. 44, 50, 55, d.d. 26-6-1648; 16-04-1650; 31-05-1652.

Het huwelijk van Ambrosius en Barbara was ook in zakelijk opzicht een succes. Ambrosius zou uiteindelijk de aanzienlijke brouwerij ('Brouwerij vanden Arent') op de Prinsengracht van zijn schoonvader Jan van den Heuvel overnemen. Hierover later meer. Na het overlijden van zijn eigen vader erft Ambrosius bovendien als enig kind diens omvangrijke vastgoed en handel.

Broers en zussen

Isaacs oudere broer ('freer') Jacob, geboren in 1618, komt veelvuldig voor in het dagboek. Jacob kreeg bij zijn eerste vrouw, Christina Scholtens, vier kinderen, waarvan er drie direct na de geboorte overleden (Hendrick in 1649, Jacob jr. in 1651, Geertuijtje in 1651). Alleen de vierde zoon, Dirck Pool (geboren op 31 mei 1652), bleef in leven.⁹

Nadat zijn vrouw Christina op 5 januari 1663 was gestorven, hertrouwde Jacob in 1664 met Maria Hackaert. Met haar kreeg hij een zoon met de naam Abram (geboren in 1665 en overleden in 1673), zoon Isaac (Jacobsz) Pool (geboren op 1 november 1668) en dochter Anna (geboren op 20 maart 1671). Zes weken nadat een tweede Abram geboren was (in mei 1673) overleed Jacobs tweede vrouw Maria (op 28 juli 1673).

Toen Jacob op 30 januari 1678 zelf overleed,¹⁰ kreeg zijn broer Isaac de voogdij over de minderjarige kinderen Isaac en Anna. Isaac en zijn vrouw zorgden goed voor hen. Anna werd op de kostschool van Johannes Le Mort en diens vrouw Maria Borel te Noordwijk geplaatst. Isaac kreeg onderwijs van schoolmeester Fransoys Poele in Naarden, mogelijk op dezelfde kostschool waar Ambrosius had verbleven. Isaacs vrouw Maghtelt zorgde ervoor dat Anna en Isaac geregeld etenswaren en kleding toegestuurd kregen.

Jacobs zoon Dirck was op het moment van zijn vaders overlijden al volwassen en was net als zijn vader en zijn oom Isaac actief in het wijnkopersgilde.¹¹ Maar niet voor lang: Dirck overleed al op 28-jarige leeftijd.¹²

Isaac en Jacob hadden nog drie broers, Matthijs, Jan en Hendrick, en twee zussen, Maghtelt en Maria of Marretien.¹³ Enkelen van hen komen voor in het dagboek. Zus Marretien ging bijvoorbeeld mee in april 1664 om een school voor Isaacs zoon Am-

⁹ Jacob en Christina trouwden in 1646. SAA, DTB 463, d.d. 29-11-1646.

¹⁰ Hij werd begraven op 4 februari 1678. SAA, DTB 1047, p. 246.

¹¹ Dirck staat in 1674 in het poorterboek ingeschreven als wijnkoper.

¹² SAA, DTB 1947, p. 284-285, d.d. 21-12-1680.

¹³ SAA, NA, inv.nr. 20703, d.d. 8-11-1630 (testament Dirck Jansz Pool). Matthijs ging op 24-jarige leeftijd op 17-3-1633 in ondertrouw met Sara Henss. SAA, DTB 440, p. 197; Maghtelt is geboren op 05-04-1618. SAA, DTB 5, p. 244; Hendrik of Hendrick is geboren op 03-05-1620. Idem, DTB 5, p.316; Maria is geboren op 13-11-1622. Idem, DTB 6, p.32. Maghtelt hertrouwde in 1664 in Amsterdam met Cornelis van Rijbeeck. Ze was voorheen getrouwd met Laurens Janse. Maghtelt tekent met een kruisje en kon dus niet schrijven, in tegenstelling tot Isaac en Jacob. SAA, DTB 686, p. 141, d.d. 1-11-1664.

brosius in Naarden te zoeken. De oudste zus Maghtelt overleed in 1673, net als Maria, de vrouw van Jacob, en diens zoon Abram. Maghtelt (18 juli) stierf zelfs slechts een paar dagen voor Maria (24 juli). Het moet een zwaar jaar voor Jacob en Isaac geweest zijn.

Schoonfamilie

De familie van Isaacs vrouw, de familie Van Gherwen, is eveneens rijk vertegenwoordigd in het dagboek, waarbij werk en privé zaken door elkaar lopen. Isaac heeft namelijk een compagnieschap met zijn zwager ('freer') Dirck van Gherwen. Als Dirck rond eind 1669, begin 1670, overlijdt, blijkt dat er veel kwesties afgehandeld moeten worden, hetgeen niet altijd soepel verloopt.¹⁴ We komen daar nog op terug. Isaac zoekt in november 1674 een betrekking met kost en inwoning voor Dircks zoon Jan van Gherwen bij een Franse hoedenwinkel in de 'Jan Romporttorens steegh' in Amsterdam. Schoonzus Anna van Gherwen veroorzaakte andere problemen. Op 15 augustus 1664 werd ze onder druk gezet om het huis van Isaac te verlaten en naar Leiden te vertrekken. Ze had kennelijk drie jaar bij Isaac in huis gewoond en daar slechts honderd daalders kostgeld voor betaald. Ze bleek bovendien nogal slordig en smoezelig te zijn. Isaac schreef dat ze 'haar kamer vuyl en bestroyt met lappen en voden' had achtergelaten.

Overige verwanten

Pool wordt regelmatig als executeur-testamentair aangesteld voor familieleden. In december 1673 bijvoorbeeld overlijdt zijn nicht Altien Jans in de Zoutsteeg. Ze wordt vervolgens begraven in de Nieuwe Kerk in Amsterdam. Op 18 december 1673 is er dan een bijeenkomst van de erfgenamen van vaders kant, waaronder Pool, inzake de boedel. Bij het overlijden van een familielid komt er veelal een aanspreker naar Pool, die hem dan vraagt 'het huis te sluiten'. Dat geldt bijvoorbeeld op 22 mei 1674 omdat 'ons nigh, de weedewe van ons neef Bartolmeus van der Wieren' gestorven was. Overigens is er ook sprake van een trouw huisdier, de hond Tobyas, die geregeld mee op reis mag met Isaac.

¹⁴ Het dagboek over het jaar 1669 is niet bewaard gebleven en in de Leidse begraafboeken is de dood van Dirck van Gherwen niet te vinden. In het dagboek is er echter vanaf 12 januari 1670 sprake van de verkoop van houttuinen, de helft van het huis op de Nieuwe Rijn en de pannebakkerij Veelvoort (of Veelvaart). Pool spreekt over de 'boedel' van Dirck van Gherwen en rond februari is er sprake van onroerend goed dat is nagelaten door Dirck aan zijn onmondige zoon Jan van Gherwen.